

Türkleriň zenan urşujylary

Category: Kitapcy, Zenan şahsyyetler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Türkleriň zenan urşujylary TÜRKLERİŇ ZENAN URŞUJYLARY

Türki halklaryň zenany yslamyýetden öñem, soňam jemgyýetçilik durmuşynda möhüm rol oýnapdyr. Zenan urşujylar taryhyň hemme döwründe orta çykypdyr we gahrymançylykly işleri bilen birnäçe ýeňişleriň gazanylmagynda mynasyp paýlary bolupdyr.

Türki halklar yslamy kabul edenden soňra araplaryň we eýranlylaryň tersine zenanlaryň durmuşynda o diýen bir üýtgeşme bolup geçmändir. Biziň günlerimizde ady ýygy-ýygydan agzalýan taryhy zenan şahsyétleriň ençemesi syýasatda we harby işlerde mümkingadar aktiw rol oýnapdyrlar.

• **Taryhmyzyň zenan urşujylary we olaryň jemgyýetdäki orny**

Türk(men)lerde zenan urşujylar ar münmekde we gylyç oýnatmakda ýigit alplardan birjigem pes oturmandyrlar. Gadymy eposlarymyzyň birnäçesinde zenan urşujylardan söz açylýar we olaryň batyrgaýlygy, gahrymançylykly işleri wasp edilýär. Hatda söweşeňligi bilen tanalýan amazonkaly zenanlaryň hem aslynyň türk(men)lerdigi köp sanly çeşmelerde nygtalýar.

Yslamyýetden öñki türki jemgyýete seredenimizde, hatynlaryň, ýagny hakanyň (hökümdaryň) ýanýoldaşynyň döwlet apparatynda hökümdardan soñ ikinji derejede durýandygyny görmek mümkün. Hakan ýörişdekä ähli ygtyýarlygy hatyn üstüne alypdyr. Ol gerek bolsa başga döwletlerden gelen ilçileri kabul etmäge hakanyň ýöredýän ähli ygtyýarlygyny ulanmaga hukygy bolupdyr. Haýsydyr bir şertnama baglaşyljak bolunsa, hatynyň goly hökman

gerek bolupdyr. Hatynyň gol çekmedik şertnamalary güýcsüz hasaplanypdyr. Hökümdaryň aýallarynyň sany wagtyň geçmegi bilen azalsa-da, olaryň ähli ygtyýarlygyny doly güýjünde saklanypdyr. Şeýle-de, hökümdarlaryň aýallarynyň ygtyýaryna olary goramak üçin ýörite birlikler berilip, tabynlygynda goşun bölümine serkerdelik etmäge mümkünçilik döredilipdir. Ilkinji musulman türk(men) döwletleriniň taryhyna ser salanymyzda, aýallaryň tagt ugrundaky dawalarynyň jümmüşinde hereket edendiklerini görýärис. Nyzamylmulk meşhur «Syýasatnamasynda» bu ýagdaýyň döredýän bökdençliginden diýseň zeýrenipdir. Nyzamylmulküň näderejede mamladygyny Mälikşanyň ölümünden soñ ýüze çykan tagt dawalary hem aýdyň subut edýär. Türkän hatynyň öz oglunu soltanlyk tagtyna çykarjak bolup, başlan urşy Beýik Seljukly imperiýasynyň ýykylmagyna getiren döwrüň başyny başlapdyr.

• **Taryhda türk(men) zenanlary**

Türk(men)lerde zenan ursujylaryň bolşy ýaly, syýasatda-da özünü tanadan zenanlar az bolmandyr. Gadymy türk(men) töresi (kanunnamasy) kagan bilen hatynyň ýurdy deň derejede dolandyryandygyny kabul edipdir. Muňa mysal hökmünde Bilge kaganyň ýazgylaryndaky: “Türk Taňrysy Türk milleti ýok bolup gitmesin diýip, kakam İlteriş kagan bileb enem İlbilge hatyny gönderdi” diýen ýazgyny görkezmek bolar.

Türk(men) zenanlary toý-baýramlara, üýşmeleñlere we gurultaýlara hökmany suratda gatnaşypdyr. Sibirde ýasaýan türki taýpalaryň hökümdarynyň ölümünden soñ, onuň tagta geçen aýaly Boaryk (Bugaryk) hatynyň wizantiýalylara garşıy söweşde ýeňiš gazanandygy mälimdir.

Türk(men) taryhynyň soňky döwürlerinde **hatyn** ünwany-da üýtgeşmeleri başdan geçiripdir. Hatynlara wagtyň geçmegi bilen **begüm (begim)**, **terken (türkan)**, **bilge**, **soltan** ünwanlary berlipdir.

Türki halklaryň ýasaýan ýurtlaryna syýahat eden Ibn Fadlan zenanlaryň erkekden tapawudynyň ýokdugyny, olaryň at münüp, ýarag göterýändigini ýazypdyr. Ibn Fadlanyň, aýratynam,

zenanlaryň iňňän berdaşlydygyny we syçrap ata münýändiklerini gürrüň berýän jümleleri diýseň guwandyryjydyr we ünsi çekijidir. Başga bir jahankeşde Ibn Battuta gypjaklaryň arasynda bolanda gören zenanlarynyň portretini diýseň gowy suratlandyrýar. Ol hatynlaryň müňlerce adamlyk goşun bölümne serkerdelik edýändigini we azyndan hökümdarynyň yaly hazynasynyň bardygyn dan söz açýar.

• **Bajyýany Rum**

«Bajyýany Rum» türk(men) zenanlarynyň Anadolyda guran iň uly guramasynyň adydyr. Osmanly (türkmen) döwletiniň düýbi tutulanda zenan urşujylar hem ellerinden gelen kömegini edipdirler. Hususanam araçäk zonalarda hereket eden zenanlar duşmanlara garşı söweşmekden birjigem çekinmändirler, döwletiň geçiş döwründe akynjy birliklere uly goldaw bolupdyrlar. Zenan urşujylarymyz Rumiliniň we Balkan ýurtlarynyň türk(men)leşmegine-de goşant goşupdyrlar. Araçäk zonalara ýollanan maşgalalaryň söweşjeň ukyplarynyň artykmaçlygyna aýratyn üns berilipdir. Hut şonuň üçinem araçäk zonalar duşman güýcileriniň güýcilerinden goralyp, döwletiň çägi yzygiderli giňelişde bolupdyr.

Umumy türk taryhyň soňky döwürlerinde-de zenan urşujylaryň az bolmandygyny görmek bolýar. Ruslara garşı söweşiň başyny çeken Nene hatyn, Türk Azat-edijilik ursunyň gahrymany Gara Patma we Çanakkalede depin edilenlerinde zenandyklary aýan bolan ençeme atsyz gahrymanlarymyz...

Biziň günlerimizde-de harby we hukuk goraýy edaralarda gulluk edýän ýüzlerce zenan gahrymanlarymyz türk halklaryň zenan urşujylarynyň hiç haçan gutarmajakdygynyň aýdyň subutnamasydyr.

Sergen DEMIRTAŞ. Zenan şahsyyetler